

00YR00119

SKUP 1999 – 14

Prosjekt: Moderne griseproduksjon og lovbrudd
på slakteriene

Medarbeider: Tonje Steinsland

Publikasjon: Rikets tilstand, TV2

Publisert: November 1999

Medium: TV

Tema: Næringsliv

METODERAPPORT FOR "RIKETS TILSTAND"
MODERNE GRISEPRODUKSJON OG LOVBRUDD PÅ SLAKTERIENE.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.0 Programskaperne

2.0 Bakgrunn

3.0 Arbeidsprosessen

3.1 orientere seg på et bredt felt

3.2 Valget av grisen som hovedperson

3.3 Hvordan fortelle dette - på tv?

3.4 Hvordan dokumentere lovbrudd på slakteriene?

3.5 Brikkene faller på plass

3.6 Strategi for konfrontasjonsintervjuet

4.0 Gildes retrett

5.0 Departementet snur

6.0 Sluttkommentar

7.0 Vedlegg: Vhs-kassett med kopi av Rikets tilstand 11.11.99,
Utskrift av dokumentasjon lagt ut på Internett 11.11.99

Programskaperne

Journalist: Tonje Steinsland

Program: "Rikets Tilstand",
tema: Moderne griseproduksjon og lovbrudd på slakteriene

Fotograf: Frank Melhus

Redigerer: Diderik Cappelen

Publisert: TV2, 11. Nov 1999

Redaksjon: Rikets Tilstand, TV2, PB2, 0101 Oslo, Tlf: 22314785

Redaktør: Gerhard Helskog

Kontaktperson: Tonje Steinsland, mob: 922 63630

2.0 Bakgrunn:

Ideen oppsto da jeg høsten -98 hørte om amerikanske forskningsresultater som peker mot at mennesker som ikke utvikler naturlig empati med dyr i barndommen, lettere blir voldelige i voksen alder. Forskerne hadde tatt utgangspunkt i det moderne samfunnets avstand til dyr, og hvordan dette indirekte påvirker menneskelige relasjoner. Temaet engasjerte meg, og gjorde at jeg begynte å orientere meg i stoffområdet. Vinkelen ble imidlertid raskt snudd. Det var ikke menneskenes, men produksjonsdyras liv i moderne jordbruk som ble stående som den viktigste historien å fortelle.

3.0 Arbeidsprosessen :

Til tross for at jeg har jobbet med fjernsynsdokumentar i snart ti år, opplever jeg at arbeidsprosessen aldri er lik fra sak til sak. Noen ganger er utgangspunktet et konkret tips, hvor det er lett å kartlegge grunnlaget for saken og finne kjernen av problemstillingen. I dette tilfellet arbeidet jeg med et motsatt utgangspunkt. Jeg hadde en "hunch" som sa meg at et eller annet sted i dette store stoffområdet lå det viktige etiske problemstillingen som ikke var kjent for folk flest. Landbruket og kjøttindustrien har i lang tid uforstyrret fått utvikle seg mot fabrikkhusdyrhold og effektivisering uten at noen i media har reist grunnleggende spørsmål ved de nye driftsformene. Kjøttindustrien er stor, bare Kjøttensamvirket alene, med varemerket Gilde, har en årlig omsetning på over ti milliarder kroner. Det var bare nødt til å skjule seg en avsløring der inne et sted.

3.1 Orienterer seg på et bredt felt.

I første omgang konsentrerte jeg meg om å lese litteratur, samt snakke med fagfolk så vel som dyrevernorganisasjoner. Jeg dannet meg et bilde av utviklingen i husdyrholdet i vårt århundre: en utvikling mot store besetninger, automatisering og fabrikkhusdyrhold. Den offentlige debatten rundt dyrevern og dyrevelferd framsto som langt mer levende i andre europeiske land enn her hjemme, med tilhørende høyere kunnskapsnivå blant forbrukerne. Inntrykket var at norske bønder mener de er best i verden når det gjelder etikk og dyrevern. Stemte dette?

For å kunne gjøre konkrete sammenlikninger, samlet jeg stoff om 6 ulike norske husdyrarter og deres produksjonsforhold, i Norge og EU. Jeg deltok på et videreutdannings-seminar for veterinærer med temaet dyrevelferd og nyere forskning, der ulike forelesere tok for seg hvert sitt husdyr og velferdsproblemer knyttet til moderne produksjon. Jeg samlet inn internasjonale fagartikler, og diskuterte temaene med et stort antall kilder, både i forskningsmiljøet, bondenæringen og forvaltningen.

Her fantes mye stoff, jeg så mange historier som sto for meg som viktige å fortelle. Men en god TV-dokumentar krever en stramt avgrenset problemstilling - samt bilder som kan gi seeren innlevelse og forståelse. Det var i sum flere forhold som gjorde at valget falt på grisen som hovedperson.

3.2 Valget av grisen som hovedperson

Da jeg oppsummerte researchen etter ca. 6 ukers jobbing var det historien om grisen som sto som den prisippielt viktigste å fortelle. Undersøkelsene lot seg sammenfatte i 4 punkter, som alle lot seg fortelle innenfor rammene av det som er en TV-dokumentar:

- **Ny forståelse av grisen som husdyr.** Ny forskning snur totalt opp ned på våre innarbeidede forestillinger om grisen - som dum og treg. Nå vet man at grisen trolig er et av de mest intelligente husdyrene vi har. Unikt filmmateriale fra Sverige kunne brukes til å gi seeren aha-opplevelsen av dette.

- **Utviklingen mot fabrikk-husdyrhold.**

Moderne griseproduksjon er en effektiv, automatisert drift, der det enkelte individ ikke vektlegges. Grisen kalles ikke lenger husdyr, men produksjonsdyr. Utviklingen går mot store besetninger, der grisene stues sammen inne på små arealer, uten mulighet til å leve ut naturlige instinkter. Dette er ukjent for mange forbrukere, som fortsatt har det inntrykket at grisen velter seg i sola på tunet.

- **Alle griser kastreres uten bedøvelse.**

Det er ikke lov å skjære i levende dyr uten bedøvelse. Men dyrevernloven gjør unntak for kastrering av griser - fordi det er så mange av dem. Dagens praksis der bonden utfører kastreringen selv, er lovlig, men er ikke allment kjent. Bønder har ikke snakket høyt om denne praksisen, som sparer dem store beløp i veterinærutgifter hvert år.

Jeg ønsket å filme kastrasjonen - uten å bruke spekulative virkemidler som musikk og nærbilde av skjæring og blod. En nøktern beskrivelse av virkeligheten, samt fakta fra nyere forskning i Europa, mente jeg ville være grunnlag for en viktig etisk debatt.

Og sist - men ikke minst:

- **Mistanke om systematisk dyreplageri på slakteriene.**

Research rundt forholdene på slakteriene pekte i retning av at dagens effektive slaktemetoder medfører systematiske brudd på dyrevernloven. Uavhengige kilder fortalte at slaktning av gris nærmest **baserte seg på ulovlig bruk av elektriske sjokk** mot dyra. Foreløpige undersøkelser pekte mot at Gilde, som har 85 % av markedet, drev systematisk dyreplageri ved slaktning av gris - ved bruk av elektriske sjokk på 3700 volt.

3.3 Hvordan fortelle dette - på TV ?

Jeg bestemte meg for å gjøre "slaktegrisens liv" til en rammehistorie. Ved å følge en gris fra fødsel til død, ville programmet få en dramaturgisk framdrift, samt en naturlig begynnelse og slutt. Valget av **ett individ** som hovedperson, ville gi seeren innlevelse og identifikasjon. Men her var balansegangen hårfin: Jeg ønsket å løfte individet ut av massen i den automatiserte driften. Samtidig ville en menneskeliggjøring av grisen (som tillegging av følelser og reaksjoner a la filmen "Heldigrisen Babe") fjerne oss fra systemkritikken og føre til at bønder og andre kunne avvise det hele som manipulert føleri. Jeg måtte finne en ren og klar form der bildene - i kombinasjon med en faktabasert kommentar - talte for seg.

Den første kontakten tok jeg med Norsvin, som organiserer svinebønder over hele landet. Jeg var åpen, og sa jeg ønsket å se griseproduksjonen i et dyrevelferdsperspektiv. Hos en

gjennomsnittsbonde på østlandet gjorde vi avtalen om å få filme et grisekull fra fødsel til ferdig slakt. Produksjonen måtte foregå etter reglene. Hensikten var ikke å avsløre enkeltovergrep eller lovbrudd, men tvert imot beskrive den lovlige produksjonen. Vi besøkte gården, og "vår" gris, regelmessig over 5 måneder, til kullet var slakteklare.

Som en kontrast til dette, valgte jeg å vise forskning fra Sverige og Sveits. Der har man kombinert den nye kunnskapen om grisens naturlige atferdsbehov med kravet til lønnsomhet og konstruert et nytt, revolusjonerende produksjonssystem for gris. Dette er resultater som i stor grad er ukjent i Norge, selv blant grisebønder. Resultatene derfra viser at norsk dyrevelferd ikke nødvendigvis er på verdenstoppen.

3.4 Hvordan dokumentere lovbrudd på slakteriene?

Utgangspunktet mitt var en artikkel publisert i Dagbladet i -97, der en veterinær på Gildes slakteri i Stavanger hadde registrert gjentatte brudd på dyrevernavloven gjennom bruk av elektrisk drivstav. Grisene fikk elektrisk sjokk på 3700 volt for å bli drevet framover, inn i et gasskammer med CO₂. Elektrisk drivstav skal i følge dyrevernavloven kun brukes helt unntaksvis, og da etter strenge kriterier. På slakteriet gjaldt lovbruddene samtlige griser i undersøkelsesperioden.

I etterkant av Dagbladets artikkel tok dette ene slakteriet selvkritikk, og lovet å foreta endringer for å hindre dyrplagingen. Men til tross for at de fleste store slakterier i Norge praktiserer samme slaktemetode, hadde ikke noen undersøkt om vi her snakket om en systemfeil. Kunne det tenkes at slakterier over hele landet **brøt loven systematisk**, og vi i virkeligheten sto overfor dyreplageri i enormt omfang?

Beskyldninger om systematiske lovbrudd er svært alvorlig må selvsagt kunne dokumenteres ut over øyenvitneskildringer eller tilfeldige innrapporterte enkelttilfeller. Hvor skulle jeg lete?

Jeg startet med å undersøke hva slags type dyremishandling som ble påtalt og dømt i rettsvesenet. Etersom alle slakterier er pålagt kontroll gjennom offentlige oppnevnte tilsynsveterinærer, kunne det jo tenkes at noen av disse hadde gått til politianmeldelse av eventuelle lovbrudd. Etter å ha lest dommer fra ulike rettsinstanser syntes det klart at sakene utelukkende dreide seg om enkelttilfeller der bønder og dyreeiere forsømt seg. I den grad det eksisterte systematisk dyremishandling gjennom de nye produksjonssystemene, havnet ikke dette i retten. Det viste seg at ikke et eneste slakteri var politianmeldt for systemfeil i nyere tid. Men hva fortalte egentlig dette? Overholdt slakteriene loven, eller var det ingen som slo alarm ved eventuelle lovbrudd?

Tilsynsveterinærene, som skal føre kjøttkontroll og påse at dyrevernavloven overholdes på slakteriene, er oppnevnt av Næringsmiddelkontrollen. Men slakteriet er deres faste arbeidsplass - og arbeidsmiljø. Det ligger i kortene at det kan være en ubehagelig oppgave å kritisere sine egne kolleger, langt verre å gå til media eller endog politianmelde systematisk dyremishandling om det skulle finnes. Var det grunnen til at ingen slo alarm om tilstanden på slakteriene? Fantet det et kontrollsystem som ikke hadde myndighet?

Jeg kontaktet alle landets fylkesveterinærer og ba om å få tilsendt offentlige inspeksjonsrapporter av slakteriene i hvert fylke. Ikke alle fylkesveterinærene hadde utført

slike inspeksjoner, og de som hadde det, var ikke alltid villige til å la meg få innsyn. De hadde imidlertid problemer med å begrunne avslaget, og ga seg etter noen runder med diskusjon rundt offentlighetsloven. Men de enkelte tilsynsveterinærers rapporter fra den daglige driften fantes ikke i fylkesveterinærenes arkiver. Altså var det nødvendig å sjekke hvert enkelt slakteri direkte.

Jeg skaffet meg en liste over landets slakterier, og tilhørende næringsmiddelkontroller. Over flere uker kontaktet jeg veterinærer på ulike slakterier over hele landet. I fortrolige samtaler fortalte de om en tøff arbeidsplass, der kravet til effektivitet og tempo var høyt. De bekreftet at misbruket av elektriske sjokk mot grisene heller var regelen enn unntaket. Noen hadde skrevet rapporter til slakteri-ledelsen uten at noe hadde skjedd. Andre orket ikke belastningen mot å kjempe mot en mektig næring, der økonomi og markedskrefter overstyrer dyrevern og lovverk. En av dem sa: "Vi bor i et lite lokalsamfunn. Jeg har barn i barnehagen her. Å slå alarm vil medføre utstøtelse og mobbing." En annen: "Se hva som skjedde med Odd Lindberg. Han var jo også en offentlig kontrollør som rapporterte det han så..."

Problemen ble beskrevet som størst der man benyttet såkalte CO₂-anlegg for bedøvelse av grisene, og hvor slaktetempoet var høyt. Her var lovbruddene en nødvendig del av selve slakteprosessen. Kun ved hjelp av elektriske sjokk mot dyra, og ofte på særlig følsomme kroppsdeler som hode og kjønnsorganer, fikk man grisene til å gå i døden.

Etter noen måneders arbeid, og flere samtaler med de ulike veterinærene, fikk jeg ut tilsynsrapporter som bekreftet at 4 av Gildes største slakterier driver systematisk dyreplageri på denne måten. Muntlige kilder bekreftet at det samme gjaldt for ytterligere 3 Gilde-slakterier. Til sammen slakter disse 7 nær **1 million gris i året**. Mistanken om systemfeil var berettiget - og dokumenterbar.

Dokumenter alene er ikke godt fjernsyn. Vi måtte ha gode intervjuobjekter som kunne fortelle hva disse lovbruddene egentlig innebar - for dyra. Tilsynsveterinæren på Gilde Agro, som jo hadde fått offentliggjort sin kontrollrapport for to år siden, ble først nektet å stille opp på intervju av sine sjefer i Næringsmiddeltilsynet i Stavanger. Ledelsen der begrunnet det med at de "ikke ville ha mer bråk med Gilde, men heller legge det hele bak seg." I neste runde ville de at jeg skulle klarere intervjuet med lovbrøyteren, dvs direktøren på Gildeslakteriet. Dette for "å bevare det gode forholdet".

Først da jeg gjorde det klart at intervju-nekten fra Næringsmiddeltilsynet i så tilfelle ville bli omtalt i programmet, (det er jo unektelig interessant at en offentlig kontrollinstans heller vil opprettholde private, vennskapelige bånd enn å omtale lovbrudd), snudde de og lot meg få tilgang til veterinæren som hadde registrert lovbruddene. Etter flere samtaler gjennom våren besluttet han å stille opp, sammen med sin tidligere kollega. Dette ble, slik jeg ser det, et svært viktig intervju i dokumentaren.

3.5 Brikkene faller på plass.

Saken begynte nå å ta form. Historien om slaktegrisens liv ble rammehistorien som fortalte hvordan produksjonsdyr lever i dag. Et tidsforløp driver handlingen framover, fagfolk kommenterer fra sidelinjen. Eksempelet fra Sveitsisk griseproduksjon og svenske forskeres eksperiment på frie griser kontrasterte den norske virkeligheten, og viste at ny kunnskap om

grisens adferd og instinkter kan kombineres med lønnsom drift. Avsløringen om lovbrudd på slakteriene plasserte vi dramaturgisk mot slutten av programmet - der hvor "vår" gris nådde slaktelinjen på Felleslakteriet i Sarpsborg (Gilde).

I løpet av produksjonsperioden henvendte jeg meg 4 ganger til Gildeledelsen og ba om å få filme griseslakting ved et av deres anlegg. Hver gang fikk vi nei, med beskjed om at samtlige slakterier i Norge sto bak denne beslutningen. Ettersom det sto klart for oss at lovbruddene var årsaken til filmnekten, og lovbruddene kunne sies å være i stor almen interesse, besluttet vi å trosse forbudet.

Vi filmet derfor vår gris da den ankom slakteriet. Fotografen "hang på" ved inndrivingen av grisekullet. Det oppsto en amper situasjon som endte med at vi ble kastet ut fra slaktefjøset, og kun fikk overvære slaktingen av grisene - uten kamera. Vi sto langs slaktelinjen og talte et tyvetalls brudd på dyrevernloven i løpet av ti minutter- alle ved bruk av elektrisk drivstav. Hver eneste gris fikk elektriske sjokk, mange opp til 5 støt på rad. Bare slik kunne operatørene holde slaktetempoet.

Et halvt års arbeid nærmet seg slutten. Jeg var klar for å konfrontere Gilde-direktøren.

3.6 Strategi for konfrontasjonsintervjuet

I TV-produksjon har vi, i motsetning til avis, lang bearbeiding av stoffet mellom opptak og publisering, fordi redigeringsprosessen er svært tidkrevende. For ikke å bli overkjørt av et dementiapparat fra motparten i forkant av sendingen, er det derfor viktig å vente med konfrontasjoner så lenge som mulig. Gilde-direktøren ble intervjuet en uke før sending. Som vanlig ga vi overskriften for temaet for intervjuet på forhånd: det skulle handle om forholdene rundt dyrevern for griser på Gildes slakterier, og vi ønsket en forklaring på hvorfor vi ikke fikk filme på et eneste slakteri i Norge. Vi ga ingen detaljer utover dette. Forberedelsene til konfrontasjonsintervjuet var grundige, for jeg visste ikke på forhånd hvordan direktøren ville reagere på fremleggelsen av veterinær-rapportene. Det syntes klart at han, som tidligere direktør ved Gildes største grise-slakteri på Rudshøgda, kjente problemstillingen godt. Men det var ikke dermed sannsynlig at han ville innrømme dette. Forberedelsene bestod derfor av å legge strategien i form av poengenes rekkefølge, pugge sitater fra dokumenter, forutse og øve på å imøtegå bortforklaringer, beskyldninger og/eller innrømmelser.

Intervjuet bød ikke på overraskelser. Direktøren benektet at han kjente fakta, og prøvde å skyve ansvaret over på veterinærene. Han betvilte omfanget av lovbruddene, hvis de i det hele tatt eksisterte. Opptakene var i boks.

4.0 Gildes retrett

I uka som fulgte var det hektisk møtevirksomhet i Gilde-ledelsen. Etter flere dagers diskusjon tok de kontakt med et medierådgivningsfirma, og fikk det bestemte rådet å legge seg flate for kritikken, ettersom vi satt på skriftlig dokumentasjon. Kvelden før sendingen tok direktøren kontakt med meg og ville ha følgende sitat med i programmet: "Gilde ønsker å vise at vi tar kritikken fra Rikets Tilstand alvorlig." De hadde samme dag bevilget 30 millioner kroner til full ombygging av de 7 slakteriene, slik at grisene ikke lenger får elektriske sjokk. Videre

vedtok de en egen tiltaksplan for dyrevern i år 2000 samt gjennomgang og kvalitetssikring av dyrevern i hele Gilde-kjeden.

Gildes medierådgiver kontaktet en rekke redaksjoner utenfor TV2 for å få Gildes nye dyrevernsatsing på lufta - før kritikken kom i "Rikets Tilstand". Det klarte de ikke. Innrømmelsene og den store pengebevillingen ble dekket i TV2s 21-sending, umiddelbart etter sendingen.

5.0 Departementet vil forby kastrasjon av gris

Dyrevernerne har i årevis krevet at dagens kastrasjonspraksis av gris, uten bedøvelse, må forbys. En høringsrunde (våren-99) om et eventuelt lovforbud, møtte stor motbør fra bøndene, som hevdet dette ville føre til store økonomiske tap. Sentralt plasserte kilder fortalte TV2 at landbruksdepartementet allerede tidlig på høsten hadde gitt etter for bøndenes krav og besluttet å "frede" lovverket slik det var i ytterligere 7 år. Bøndenes organisasjoner hadde underhånden fått lovnad om at kastreringen skulle fortsette som før, uten bedøvelse og uten å tilkalle vetrinær. Beslutningen skulle offentliggjøres på nyåret.

To dager etter "Rikets Tilstand"s dokumentar, snudde departementet. I et intervju med TV2-nyhetene gikk regjeringen inn for å forby all kastrasjon av gris i Norge.

6.0 Sluttkommentar

I løpet av høsten -99 fikk vi i "Rikets Tilstand"-redaksjonen svært mange henvendelser fra publikum. På mail, så vel som faks og telefon, strømmet reaksjonene inn på temaene vi satte søkelyset på. Tross en høst med stor oppmerksomhet rundt æresdrap og tvangsekteskap, vakte programmet om grisenes liv enorm respons. Mange av henvendelsene kom fra bønder - som overraskende nok takket oss. Mitt inntrykk er nå at debatten om dyrevern også er etterlengtet blant mange av dem som produserer kjøtt til det norske markedet. De ønsker ikke lenger å hvile i troen på at norsk jordbruks "etiske standard" er best i verden.